

Ke 100 letům Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy: dialog dvou děkanů

UNIVERZITA KARLOVA
Přírodovědecká fakulta

Prof. RNDr. Jiří Zima, CSc., vystudoval na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy obor analytická chemie, na domovské katedře od r. 1985 působí jako vědecký a pedagogický pracovník. V letech 2006–12 zastával funkci proděkana pro rozvoj a od prosince 2016 je děkanem PřF UK. K letošnímu 100. výročí založení fakulty s ním připravil rozhovor jeden z jeho předchůdců v děkanské roli prof. RNDr. Pavel Kovář, CSc. (2003–09), vegetační a krajinný ekolog, dlouholetý člen redakční rady *Živa* a její předseda v letech 1997–2008.

Spectabilis, Jiří, je mi dáno, abych tě trochu vyzpovídal jako současného děkana PřF UK u příležitosti výročí jejího založení. Nabízí se srovnání s celou naší *alma mater*, Univerzitou Karlovou, která je povážlivě starší, vznikla už ve 14. století. Pomohla stoletá emancipace našich oborů, která obnáší jen o něco málo víc než sedminu trvání UK, ke „skokovému“ rozvoji přírodních věd?

Pavle, mám pocit, že „skokový“ rozvoj přírodních věd začal už někdy v 19. století a vznik Přírodovědecké fakulty UK byl jen logickým vyústěním. Každopádně jsem rád, že tento skok, projevující se i mohutným rozkošatěním do škály pěstovaných oborů, stále trvá, zrychluje, a ve všech přírodních vědách jsme svědky objevů, jež nepředvídali ani spisovatelé, kteří se až tak běžnou realitou řídit nemusejí.

Zatím jsem udělal zkušenost zpovídatelce pouze u svých posametových předchůdců v roli děkana – ptal jsem se profesorů Vladimíra Kořínka, Petra Čepka a Karla Štulíka v knize *Věda v Čechách po 20 letech* (Academia, Praha 2010). I při vědomí, že kvůli koronavirové epidemii fakulta řeší věci výjimečné, jaké priority z hlediska perspektiv instituce považuješ za „své“?

Koronavirová epidemie překvapila asi všechny. Sám jsem zažil jako žák a student třeba „uhelné prázdniny“, ale to bylo z pozice učícího se a tehdy se mi to docela líbilo. Současná situace se nedá srovnávat s uzavřením vysokých škol za války, protože my stále fungujeme, byť omezeným způsobem, a už vidíme světlo na konci tunelu. Restrikce tu ještě máme a koronavirová krize sice přinesla určitě negativa, ale možná ukázala i na pozitivita, která se promítnou do budoucna (interakce student–učitel netradičními způsoby, spontánní dobrovolnické aktivity ve prospěch různých skupin obyvatelstva apod.).

A teď k vlastní otázce: Z hlediska perspektiv naší fakulty bych si moc přál, aby

přírodní vědy nestagnovaly a rozvíjely se i v budoucnu. Vím, je to takové obecné klišé, ale já si pod ním představuji větší úspěšnost v získávání prestižních zahraničních grantů, vyšší úspěch v získávání a udržení již zavedených zahraničních odborníků, větší podíl výuky v angličtině a zahraničních studentů. Budoucnost vidím v plánované výstavbě dvou nových budov Kampusu Albertov, protože bez nových objektů bychom byli podvázáni prostorově ve výuce i vědě a vše by bylo omezeno na prostory současné, které nám jsou již desítky let těsné.

Každý z děkanů měl nějaké akcenty – na ty první po r. 1989 padl nelehký úkol instituci očistit od nánosů totality a transformovat její základy ve smyslu obnovy akademických svobod, v dalším směřování šlo o standardizaci a kompatibilitu v mezinárodním kontextu, jeden bral své působení jako příležitost k „výchově“ obce v demokratických postupech s důrazem na etiku, jiný řídil vědu a vzdělávání jako firmu... Jak vidíš ve zpětném zrcátku nejdůležitější změny v životě fakulty?

Podívám-li se do zpětného zrcátka, tak musím hodnotit proběhlé změny jako jednoznačně prospěšné. Začnu-li vnitřní strukturou, tak sekční uspořádání sdružující základní jednotky – katedry a ústavy ustavené pro specializované disciplíny – odstranilo dřívější řevnivosti mezi obory a toto zklidnění umožnil také hluboký vzhled do financování fakultních aktivit, takže lidé vidí, za co a jak se dělí peníze. Na každoroční tvorbě rozpisu skládajícího se z více zdrojů a postaveného na mezi-sekční dělbě podle výkonového algoritmu spolupracuje exekutiva fakulty s ekonomickou komisí akademického senátu, který konečnou verzi návrhu rozpisu schvaluje. Mezi vedením fakulty a senátem panuje v drtivé většině provozních záležitostí shoda, protože oba orgány si uvědomují, že jsou na jedné lodi, kterou musejí

1

2

1 a 2 Současný děkan Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy Jiří Zima (obr. 1, foto z archivu PřF UK) a dřívější děkan téže fakulty Pavel Kovář (2, foto L. Sváček, archiv festivalu Ekofilm)

společně řídit kupředu. Zahraniční kontakty a jejich využívání studenty a zaměstnanci závisí především na nich a nikoli na povolování někým jiným. Pozitivum je celá řada a zde asi není nutné všechny vyjmenovávat. Nejdůležitější je, že se řídíme demokratickými principy a snad to je na naší fakultě vidět.

V našem kolegiu děkana (2006–09) jsi byl proděkanem pro rozvoj fakulty. Vymezení této agendy nově vyplynulo z toho, že už v r. 2004 jsme se rozhodli obnovit koncept výstavby „minikampusu Albertov“, moderního výukově-výzkumného centra, odložený do té doby na ministerstvu školství „do šuplíku“. V projektu bylo nutno posílit vše ve prospěch výuky studentů a veškerá podpůrná servisní pracoviště pro špičkovou vědu, naopak odstranit zbytečné, např. jen nárazově využívané prostory. A hlavně získat pro naši lokalitu podporu UK jako celku, neboť v té době měla univerzita asi 14 potenciálních rozvojových lokalit. Šlo nám o tematické průniky k co největšímu zapojení dalších fakult.

Nejprve byly čtyři, nakonec tři: Přírodovědecká, 1. lékařská a Matematicko-fyzikální. Dospěli jsme ke dvěma integrovaným oborovým blokům pokrývajícím ekologické globální změny a molekulárně-buněčnou biomedicínskou biologii jako stavebně oddělená centra pod akronymy Globcentrum a Biocentrum...

Ano, aktivitám kolem Kampusu Albertov jsem nablízku již hodně let. Kritéria na výběr pracovních skupin pro kampus prošla vývojem. Současná filozofie je taková, že nové prostory poslouží jak pro uvolnění přetlaku v dosavadních budovách, ale hlavně budou otevřeny i pro zcela nové týmy, nové vědecké směry v rámci našich oborů, které přitáhnou renomované kolegy (Čechy, cizince) a tím zvýší vnitřní konkurenci, ale i prestiž naší organizace. Konkursování nových adeptů do Kampusu Albertov bude samozřejmé. Obě budovy se snažíme koncipovat tak, aby nevyhovovaly jen současným potřebám, ale aby se v nich dal provozovat špičkový výzkum i ve vzdálenější budoucnosti, stejně jako výuka. Zárukou by měla být určitá modularita budov a splnění tohoto cíle je věcí i architektů, kteří vzešli z otevřené soutěže. Byl jsem nablízku i úplnému počátku BIOCEVU ve Vestci, souboru společných pracovišť s Akademií věd ČR, který má k dnešku za sebou již několik úspěšných let provozu. Právě to mne naplňuje nadějí, že i přes koronavirovou krizi Kampus Albertov dosáhne cíle. Každý krok tímto směrem mne povzbuzuje a ze všeho dění kolem kampusu mám pocit, že se snad už blížíme faktickému začátku, kterým pro mne bude kopnutí do země čili započetí hloubení základů. Zatím jsme odstraňovali dřevěné provizorní budovy, připravovali a upřesňovali projekty, žádali o stanoviska na úřadech atd. A před námi mají přednost v kopání archeologové, jejichž ze zákona pramenící povinný průzkum může v blízkosti Vyšehradu přinést mnoho zajímavého. Na druhou stranu si uvědomuji, že investice takového rozsahu musí být velmi důkladně ošetřena, aby nám ti, kteří nové budovy začnou využívat, nevyčetli, že jsme něco v přípravě zanedbali.

Jistou „komplikací“ v rozvojových projektech bylo právě centrum excelence známé jako BIOCEV, které se tematicky překrývalo s Biocentrem. Byla v něm zainteresovaná řada našich výborných biologů napojených na akademické ústavy. Takže synergie společného úsilí UK s AV ČR, která již měla zajištěné pozemky a jistý předstih, se jevila jako velmi užitečná. Jisté pochybnosti mohla vzbuzovat potenciálně kontraproduktivní duplicita a obava, zda v úhrnu bude provoz udržitelný.

Právě v koronavirové krizi se ukazuje, jak důležitý tento společný počín Univerzity Karlovy a Akademie věd byl. V BIOCEVU se naše fakulta podílí na testování viru, a tak i PrF a univerzita přispívají k celospolečenskému úsilí se z této krize brzy dostat. Otázka byla ale trochu jiná. Naše fakulta je velká a oborově pestrá a rozvoj potřebují všechny přírodovědné fakultní obory. Kromě biologie také geologie, geografie, chemie a principy péče o životní

3

prostředí. Biologie si BIOCEVem prostorově oddechla, ale její potřeby nejsou zdaleka nasycené, o perspektivách ani nemluvě. Jsem si jistý, že všechny obory nové prostory nutně potřebují. Z duplicit už strach vůbec nemám, provoz bude muset někdo zaplatit, a to budou sekce, katedry, ústavy. To je záruka, že si vše pohledají.

Do našich rozvojových vizí vstoupila v r. 2005 krize s tzv. výzkumnými záměry, které měly představovat financování vysokých škol na 5–7 let. Navzdory označení „institucionální financování“ se k přípravě projektů přistupovalo jako k velkým grantovým návrhům, o něž se soutěžilo, pro organizační náročnost jen na celouniverzitní úrovni. Konečné slovo měly státem jmenované komise, které kladly důraz na slibované výstupy záměrů a jen minimálně přihlížely k tomu, co měly týmy navrhovatelů za sebou. U našich návrhů právě ty nejlepší týmy neuspěly a hrozilo vynucené propouštění „elit“. Jednorocní podpora ze strany univerzitního senátu a vzednutí akademické obce proti „kočkování“ výzkumných záměrů však pomohly vyvolat vyhlášení dalšího, i když méně dotovaného kola napřesrok – v něm jsme si výrazně polepšili. A vedlejším produktem bylo množství úspěšných projektů našich lidí v rámci grantových agur. Dnes vypadá skládání zdrojů jinak. Jak ekonomickou současnost hodnotíš? Není tajemstvím, že přírodovědné obory v minulém typu financování uspěly a získaly prostředky, které rozvoj podpořily. Možná i to je důvod, proč jsme s novou kompetitivní instrumentací úspěšní ve vědě. Tím myslím získávání grantů ERC (European Research Council), Grantové agentury České republiky i jiných českých a mezinárodních grantů, a nemáme problém s publikacemi v prestižních časopisech. Je to nastartovaný proces, který bychom si mohli pokazit snad jen my sami. Finanční prostředky, se kterými naše fakulta hospodaří, jsou obrovské, pohybují se kolem 1,7 miliardy Kč ročně, ale naše fakulta je opravdu fakultou velkou. Zdroje jsou diverzifikované, přesto hlavní objem

3 Vizualizace Kampusu Albertov. Vlevo budova budoucího Biocentra, vpravo za Purkyňovým ústavem 1. lékařské fakulty UK budova Globcentra. Foto z archivu Rektorátu UK

přichází ze státního rozpočtu. Značný podíl tvoří i grantové prostředky, menší jsou doplňkové zdroje z komerčních aktivit, darů apod. Každá sekce skládá prostředky na svou činnost poněkud odlišně, a to v souladu se svými možnostmi a nebojím se říct i momentální společenskou potřebnost. Hodnotit ekonomickou současnost je vždy ošidné a vždy by se to mělo dělat v nějakém srovnání. Srovnám-li tedy naši ekonomickou pozici s českými školami a fakultami, nestojíme si špatně, srovnám-li ji s vybranými zahraničními školami a fakultami, máme stále co dohánět. To ale není zvláště překvapivé.

Na úrovni výuky a její náročnosti pro učitele se podle všeho podepsal demografický vývoj v ČR, patrně se více diverzifikovaly i způsoby výuky spolu s rozvojem IT technologií.

Jak podle tvého názoru vychází profil současného absolventa naší fakulty ve srovnání s dobou před 10 a více lety?

Nepříznivý demografický vývoj ČR právě v posledních 10 letech skutečně dorazil k branám vysokých škol. Univerzita Karlova a naše fakulta též zaznamenaly propady v počtu uchazečů, ale především vlastními aktivitami směrem ke středním a našim fakultním školám jsme problém zvládli, a byť některé obory potíže měly, nikde jsme nemuseli rušit obory nebo programy a propouštět kmenové zaměstnance. Profil absolventa se příliš nezměnil, protože důraz na znalosti klást musíme. Že se IT technologie rozvíjejí a jsou ve vědě stále potřebnější, je samozřejmé. Exponenciální nárůst hodnocených dat a jejich relevantní vyhodnocení bez těchto technologií dnes už vůbec není možné a platí to pro všechny naše obory. A že jsou IT technologie potřebné i ve výuce, to si v koronavirové krizi uvědomujeme také všichni, protože jen díky nim nyní studenti nic podstatného neztratili a krize pro ně bude znamenat jen komplikaci, nikoli významnou ztrátu času.

Soutěž o studenty, zejména ty schopné, se mezi školami, i přímo katedrami či ústavu, přiosřila. Stále větší roli hraje popularizace pěstovaných disciplín, marketing, dobře zvolená zvýhodnění po oborech a komunikace s veřejností. Má fakulta podchyceny zpětné vazby ohledně efektů dnes poměrně robustního oddělení vnějších vztahů?

Fakulta má síť fakultních škol a své učitel-ské odborníky pro střední školy. Právě o ně se opíráme a aktivně se snažíme vyhledávat talenty a ty na fakultu přivádět. O konkurenci mezi obory se příliš hovořit

nedá, protože uchazeči jsou v dnešní době dost často determinovaní, a tak se rozhodují většinou již uvnitř biologie, chemie aj. Úspěšní jsme i v programu STARS pro vyhledávání kvalitních doktorských studentů mimo fakultu a v zahraničí. Oddělení vnějších vztahů zde koná velice dobře a je to jednoznačně oddělení, které „kope“ za fakultu. Všechny aktivity směřem ven i dovnitř směřují ke zviditelňování fakulty a já je hodnotím jako velmi prospěšné.

Končíme rozhovoru u popularizace a jen doplním, že Živa dlouhodobě

spolupracuje s fakultou, jejími pracovníky i studenty, po stránce autorské, recenzní i jen obecně lidské, v redakci a redakční radě působí řada absolventů naší fakulty.

V posledních letech se spolu s didaktiky laděným seriálem k výuce biologie na středních školách snaží také přispívat k možnosti uplatnit zpětné vazby pro mladé adepty přírodovědeckých disciplín.

Díky za rozpravu – s přáním prosperity Přírodovědecké fakultě UK po dalších 100 let!

Z rozhovoru s Petrem Čepkem, děkanem PŘF UK v letech 1991–97

Prof. RNDr. Petr Čepka, CSc., vystudoval geologii na tehdejší Geologicko-geografické fakultě Univerzity Karlovy v r. 1958. Po ročním zaměstnání v podniku Vodní zdroje nastoupil na mateřskou katedru geologie, kde působil jako odborný asistent již na Přírodovědecké fakultě UK do r. 1986, kdy se habilitoval. V r. 1990 se stal vedoucím katedry geologie, v dalším roce byl jmenován profesorem a zvolen děkanem opakovaně na dvě funkční období. V následujícím třiletí zastával funkci prorektora Univerzity Karlovy. Od r. 2002 již jako emeritní profesor do r. 2017 přednášel všeobecnou geologii. Vědeckou činnost zaměřil především na sedimentologii a faciální analýzu sedimentů nejen u nás, ale i v centrální Asii a na Saahaře. Srovnávací studie uskutečnil též na recentních sedimentech Severního moře. Rozsáhlá byla jeho účast při geologickém mapování jednotek Českého masivu, Západních Karpat, Mongolska a severní Afriky. Organizační činnost uplatnil v řadě vědeckých rad univerzitních i akademických ústavů a v Radě státní geologické služby. Zasedal v redakčních radách vědeckých časopisů a působil i jako místopředseda Československé společnosti pro mineralogii a geologii. Jako připomenutí jeho osobnosti v souvislosti s letošním výročím Přírodovědecké fakulty uvádíme část rozhovoru vedeného Pavlem Kovářem již před 10 lety a vydaného knižně (Věda v Čechách po 20 letech; Academia, Praha 2010). Text rozhovoru byl redakčně krácen.

Petre, jakou hodnotu v tvé životní dráze univerzitního učitele, resp. vychovatele má občanská společnost?

Oba dobře víme, že občanskou společnost lze pojímat různě jak v odlišnosti názorů na její uspořádání, tak v konfrontaci s totalitní společností – nebo naopak ve volbě komplementarit a modifikací k základním principům klasicky pojímané demokratické společnosti jako výchozí podstaty.

V době totality byla pro mě představa vyspělé občanské společnosti vysněným nedosažitelným ideálem a po listopadu 89 se mi stala přitažlivým modelem, o jehož realizaci musíme dobře volenými a správně cílenými kroky usilovat. Kojil jsem se dokonce nadějí, neuvěřitelně naivní, že se v základních rysech fungující občanské společnosti snad dožiji. Vystřízlivění se dostavilo nezpochybnitelným a mě osob-

ně zasáhnuvším poznáním, jak důkladnou a hluboce devastující demontáž občanské morálky se podařilo komunistům za jejich vlády uskutečnit.

Základním stavebním kamenem dobře fungující občanské společnosti je niterně civilizovaný, humanitně cítící i jednající občan a nikoli onen komunisty modelovaný „uvědomělý občan“, což je ve vycizelované formě lži a pokrytectvím zformovaná nesvéprávná a manipulovatelná občanská troska, ochotná k denunciaci a podvodům. Opravdu civilizovaný občan je pro mne člověk, který do sebe nejen vstřebal základní mravní výbavu, vyjádřenou prostou slušností, poctivostí, ohleduplností, názorovou svébytností a dalšími projevy lidskosti, jak se pozitivním civilizačním vývojem ustálily, ale zároveň v sobě vypěstoval i způsobilost a odhodlání ke službě pro obecně

1 Petr Čepka při 20. výročí události r. 1989 na Albertově. Z archivu PŘF UK

blaho. Nosné pojmy takovéto vyspělosti musejí mít ve společnosti zakotvený, obecně vnímaný kredit a s nimi spjaté vlastnosti člověka je tudíž nutno vědomě pěstovat a náležitě oceňovat jako žádoucí výbavu pro chování a jednání v soukromí, i pro počiny veřejné. To vše jsou pro mne ve stručnosti nejpodstatnější atributy občanské společnosti a tudíž i cíle působnosti univerzitního učitele jako vychovatele. Samozřejmě jsem si dobře vědom úžasné náročnosti výstavby takto pojaté společnosti, protože znakem jejího plnokrevného vývoje by měla být kromě jiného i objektivně klesající potřeba legislativních restrikcí, příkazů a trestů v životě, a naopak nárůst významu občanských podnětů k tvůrčí integraci společnosti pro její další civilizační rozvoj a tím i státní prosperitu. [...]

Po listopadu 1989 jsi vedl Občanské fórum na Přírodovědecké fakultě UK...

Nejprve upřesnění – statutárně jsem nikdy nebyl vedoucím Občanského fóra na fakultě. Po jeho vzniku na naší akademické půdě si každá ze tří oborových sekcí zvolila pro potřebu celofakultní koordinace svého mluvčího. Čtveřice představitelů (biologie – Jaroslav Kulda, geologie s geografii – P. Čepka a Ivan Bičík, chemie – Přemysl Beran) tak představovala neformální centrum fakultního OF. Zde byl formulován